

УДК 070(477)

**РЕПРЕЗЕНТАТИВНІ ТРЕНДИ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРІ
СЕРЕДИНИ ХІХ СТ.**

М. М. Кулинич, О. П. Михайлович, І. І. Капраль

*Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

Опрацьовано інформаційну реакцію та відгуки на публікації нових руських (українських) часописів. Досліджено фактичний матеріал часописів «Вістник для русинів Австрійської держави», «Слово», «Мета», «Страхопуд», додаток «Золота грамота», а саме їх перших чисел. На підставі відомостей ознайомлено зі стилістикою текстів галицької періодики, змістом публікацій середини ХІХ ст. З'ясовано коло авторів та відповідальних редакторів часописів, їх політичні погляди та прихильність. На прикладах публікацій газет висвітлено вплив та формування національної свідомості, інтересів, смаків і читацьких звичок, показано роль періодики в інформаційному процесі, у промоції видань.

Ключові слова: газета, редакція, автор, критика, рецензія, відгук, промоція, москвофільство.

Аналіз основних досліджень та публікацій. З плином часу газети таки зберігають свою основну цінність — нести достовірну інформацію про свою добу, свою епоху. До них зверталися і далі звертаються науковці, дослідники громадсько-політичного, культурного життя відповідного періоду. Особливо це стосується середини ХІХ ст., коли відчувався газетний дефіцит і українська преса тільки-но з'являлася та розвивалася у важких умовах, зазнаючи різноманітних утисків.

Сьогодні, коли медійна галузь і пресознавча, зокрема, зробили відчутний поступ у вивченні історії української журналістики у всій її різноманітності, стає актуальним дослідити перші прояви галицької співпраці, роботу в редакційній команді та поза нею, служіння ворожому слову, гумор, постійні інформаційні змагання та конкуренцію поміж періодичними виданнями у середині ХІХ ст. Поважне місце серед періодичних видань того часу займає чимало газет, проте особливо цікава і гостра полеміка простежена на шпальтах таких часописів: «Вістник для русинів Австрійської держави», «Слово», «Мета», «Страхопуд», додаток «Золота грамота».

У сучасних умовах проблему цих видань в певній мірі вивчали науковці Науково-дослідного центру періодики при Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України, які під керівництвом проф. М. Романюка впродовж 1994–2008 рр. підготували і опублікували 15 випусків збірника «Українська журналістика в іменах».

Академік Михайло Возняк, хоч і не займався історією української преси, все ж таки не оминув увагою багатьох періодичних видань ХІХ століття. Оскільки

чимало матеріалів газети публікували без підписів або під псевдонімами, М. Возняк встановив справжнє авторство окремих публікацій.

Так, 1912 р. М. Возняк опублікував «З-за редакційних куліс віденського “Вісника”» та “Зорі Галицької”» за матеріалами опрацьованих газет, які зберігаються в архіві товариства «Просвіта» у Львові, відтак учений подав свій розлогий вступ, у якому глибоко аналізує віднайдені ним документи [1]. Саме М. Возняк оприлюднив окремі неопубліковані матеріали, детально описав внутрішньо-редакційні незгоди та історію усунення з посади відповідального редактора Івана Головацького, якого на весь наступний період видання замінив Юліан Вислобоцький [2].

Наукова публікація Михайла Возняка — вагомий внесок у вивчення історії преси, зокрема «Вістника для русинів», яка не втратила свого значення до сьогодні.

Мета статті полягає у вивченні промоції, інформаційних відгуків на видання нових руських (українських) часописів, зокрема таких, як «Вістник», «Слово», «Мета», «Страхопуд», додаток «Золота грамота». Дослідження проводитиметься на основі фактичного матеріалу часописів, а саме їх перших чисел.

Виклад основного матеріалу дослідження. Редакції газет середини XIX ст., котрі систематично висвітлювали проблеми освіти, культури, формування національної свідомості, осмислення власної історії, реагували на видання нових руських (українських) часописів. Як засвідчують факти, низка періодичних видань цього часу, зокрема редакція «Вістника», не оминула жодного більш-менш важливого друкованого видання, відгукуючись на їх перші числа, супроводжуючи відгуки анотуванням змісту або й рецензуванням окремих творів і статей.

Так, 1863 р. виходить новий часопис «Страхопуд», редакція якого на чолі з редактором і видавцем Йосипом Ливчаком¹ взялася надати йому гумористичного й сатиричного профілю. До слова, Йосип Ливчак (1839–1914) — публіцист і винахідник родом з Перемищини, прославився своїми москвофільськими поглядами, готуючи до друку, окрім «Страхопуда», низку ще й інших видань, а саме: додаток «Золотая Грамота» (1863–1868), журнали «Славянская Библиотека» (1865–1866) і «Заря» (1867–1868), в яких відстоював панславистичні ідеї.

Появу нових часописів зауважили дописувачі «Вістника», реагуючи відгуком. Загалом редакція схвально сприймала зміст «Страхопуда», проте зазначала, що «надибуєм надто много сатири і замало гумору». «Найнеприятніше поразило нас дотикання обрядових справ. Тії бо суть нашому релігійному чувству занадто дорогі і не належать до сатиричних переговорок...» [3].

Невдовзі «Страхопуд» став об’єктом докладніших міркувань авторів, які групувалися при «Вістнику». Досить часто називали його «місяцословом» — таке «жанрове» означення в тогочасній Галичині вживалося доволі часто.

Автор публікацій стверджував, що «Страхопуд» «устоявся в добрім мнініі у публіки» і пояснює це так: «...Господарський місяцослов єсть найпопулярніша книжка в світі, і вона найперша стелить собі дорогу під стріху селянина...». Справді-бо, з рецензії довідуємося, що в «Страхопуді» містяться матеріали, «практичні для газдівства і домоводства», «подаються поради, як ліпше господарити».

Цікаво, що автор публікації добачив роль критики і нарікає на її брак: «Біда тільки, що в нас не було добросовісної критики, котра би не тільки причинялася до виобразовання вкусу естетичеського, котра би не тільки мимоходом згадала за якесь ізданіє, но совісно обсудила всяку літературну роботу і поручила ю тепло публіці. Похвалити сочиненіє приятеля або політичного єдиномишленника — діло світове. Однак обсудити сочиненіє, хоть би і якого політичного противника, — діло совісноє і должність публіциста» [4].

Інший дописувач, підписаний як автор із Жовкви, остеріг «Страхопуд» не виявляти прихильності жодній партії. Часопис «должен во всій безсторонності картати гріхи, смішності і предрозсудки всіх партій, бо скоро кому іно капину покаже свою односторонність, уже його вплиніє становиться слабим або й ничтожним» [5]. Навів приклади несмаку в деяких сатиричних публікаціях.

Часто тогочасні дописувачі, постійні автори газет ділились міркуваннями щодо того, якими прикметами мав би бути наділений редактор гумористичного часопису, адже праця його дуже трудна і дуже відповідальна. «На жаль, таких якостей молодий редактор “Страхопуда” не виявив», стверджували дописувачі.

Сама назва часопису — невдала, бо завдання його — «не є пугати своє читательство, но читателів забавляти» [6]. Дуже невдалим виявився ілюстрований додаток до «Страхопуда» під назвою «Золота грамота», бо ж вона нагадує польську відозву про стан Русі, надруковану золотими буквами й також іменовану «Золота грамота» революційними демагогами. У такій поставі гурт при «Страхопуді» став «супер-прогресивно-революційним»: «тероризм і вітренність при спорій порції цинізму» (не хочем гірше висловлюватися). От вам девіза «Страхопуда»... Для нього «нема ніч так святого, що би не послужило за предмет покепкування: обряд, народний руський язик, заслужені около добра нашого народу мужі, предстоятелі Церкви виставлені на болото страхопудське, в которім-то елементі він так дуже любується, як предмет його бистроумних ребусів».

Допис «Із Віденського університету», навіть незважаючи на памфлетногостре закінчення, все-таки був витриманий у стилі академічного обґрунтування. Однак через кілька днів у «Вістнику» опубліковано вкрай гостро негативну замітку, яка контрастує з попереднім «академічним» дописом неприховано особистісними закидами працівникам редакції «Страхопуда». Замітка називається «Кілька слів до пана дописувателя з Віденського Передмістя» [7]. Дописувач, який, із усього видно, запізнався з видавцем «Страхопуда» зблизька, рішуче написав, що на такий опус не варто звертати уваги: «Чи ж ви не знаєте, що його строїтель ходив даже до 7-ої гімназіальної кляси та й нині з московських письм своєю мудрість почерпує?» [8]. Свій допис автор закінчив дотепно-колючими на адресу «Страхопуда» висловами.

Що виразнішою робилася москвофільська заангажованість часопису, то дошкульнішою ставала критика на його адресу. Саме таку еволюцію громадської думки спостерігаємо і стосовно часопису «Слово». Громадсько-політична і літературна газета, орган москвофілів газета «Слово» видавалась у Львові упродовж 1861–1887 рр. [9]. Спочатку друкувалося мовою, зближеною до народної, і містила твори українських письменників, але незабаром перейшло на москвофільські позиції, ворожі

до українського руху, і виявляло чимраз більше симпатій до Росії, ба більше, навіть публікували твори російських письменників.²

Дописувач «З-над Дуная» гостро виступив проти «новинкаря» часопису «Слово», який заповзвся полемізувати з іншими періодичними виданнями, зокрема з часописом «Вістник». Стверджував, що «Слово» і «Вістник» стоять на різних, навіть супротивних позиціях, і це не сприяє нормальному обміну інформації [10].

Проте не лише засудні міркування викладали автори та дописувачі «Вістника». Наприклад, похвальний відгук на часопис «Неділя»³, бо він «своїй практичній цілі відповідає, простий нарід наш із неї істинно хіснувати може». Тижневик «Неділя» виходив у Львові впродовж 1865–1867 рр. відразу нарекли «письмо народне для науки и забави, господарства, промыслу и торговли» [11].

Помітний резонанс читачів викликав вихід у світ нового часопису «Мета», але як періодичного органу народовців (групи «Молода Русь»). З вересня 1863 р. до січня 1864 р. виходив у Львові як літературно-політичний місячник і з березня до листопада 1865 р. як політичний двотижневик під керівництвом редактора К. Климкевич. Цікаво, що часопис друкувався кулішівкою.

Хтось, можливо, із членів редакції «Вістника» відгукнувся на друге число цього видання. В публікації здійснено стислий огляд блоків, у які згруповано матеріал номера. Найбільш цікавий перший, під назвою «Дотеперішня політика русинів», а ще більше третій та четвертий — «О народних школах на Україні», «Росія і Русь». На думку дописувача, із цих публікацій «довідуємося, яке то велике розличіє межі нашим уніятським священством, а тамошнім “православним”! Коли бо наші священники не тільки стараються о просвіту народу і своїм ділом причиняються до піддержання рідної словесності, то служителі Російської Православної Церкви спиняють і вредять тій просвіті і тому розвоєві» [12].

У цьому ж дописі подано також огляд змісту четвертого числа газети «Мета». Окрему увагу дописувача привернула стаття «Галицько-руська Матиця і її ціль», яку написав Степан Качала, краєвий посол і один із засновників «Матиці». Цю статтю опубліковано навздогін газеті «Слово», котру покраляли «редакторськими ножицями». З цього приводу варто зацитувати правдивий текст Степана Качали: «Ми зовсім згоджуємося з “Вістником”, що з Відня багато добра, а ще більше лиха для Русі дісталось... Або ж то не лихо, коли деякі русини, буваючи в Відні на науках, вертаються звідтам москалями, зложивши собі взаємно формальну присягу проповідати москвофільство в отчині своїй? Се факт, о которім тільки “Слово” “не знає”. Та чи буде сему лиху кінець» [13].

Стосовно москвофільської агентури у Відні дописувач був, очевидно, не зі слухів обізнаним. Зрештою, в самій редакції «Вістника» москвофільство також добре прижилося. Отож редакція часопису пильно стежила за появою нових періодичних видань, зокрема, «Страхопуд», «Слово», «Неділя», «Мета», інколи полемізуючи з окремо вміщуваними у них матеріалами.

Інформування про перші числа періодичних видань сприяло розширенню читачької аудиторії, залучаючи підавстрійських русинів (українців) до осмислення власної історії, вироблення національної свідомості та вироблення погляду на своє майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Возняк М. З-за редакційних куліс віденського «Вістника» та «Зорі Галицької». ЗНТШ. Київ, 1912.
2. ЗНТШ. Київ, 1912. Вип. 1. С. 73.
3. Вістник. Ч. 39. 22 травня (3 червня) 1863. С. 155–156.
4. Б. п. Б. з. Вістник. Ч. 65. 2 вересня (21 серпня) 1863. С. 258–259.
5. Вістник. Ч. 67. 28 серпня (9 вересня) 1863. С. 266.
6. Вістник. Ч. 25. 31 березня (12 квітня) 1865. С. 97.
7. Вістник. Ч. 28. 2 (14) квітня 1865. С. 111.
8. Там само.
9. Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : історико-бібліографічне дослідження : у 3 т. Т. 1 (1848–1900 рр.). Львів : Світ, 2001. С. 183–196.
10. Вістник. Ч. 23. 24 березня (5 квітня) 1865. С. 89.
11. Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : історико-бібліографічне дослідження : у 3 т. Т. 1 (1848–1900 рр.). Львів : Світ, 2001. С. 245–248.
12. Вістник. Ч. 6. 23 січня (4 лютого) 1865. С. 21.
13. Б. п. Б. з. Из Віденського передмістя. Вістник. Ч. 25. 31 березня (12 квітня) 1865. С. 98.

REFERENCES

1. Vozniak, M. (1912). Z-za redaksiinykh kulis videnskoho «Vistnyka» ta «Zori Halytskoi»: ZNTSh. Kyiv (in Ukrainian).
2. ZNTSh. (1912). Kyiv, 1, 73 (in Ukrainian).
3. Vistnyk. (22 travnia (3 chervnia) 1863). Ch. 39, 155–156 (in Ukrainian).
4. B. p. B. z. Vistnyk. (2 veresnia (21 serpnia) 1863). Ch. 65, 258–259 (in Ukrainian).
5. Vistnyk. (28 serpnia (9 veresnia) 1863). Ch. 67, 266 (in Ukrainian).
6. Vistnyk. (31 bereznia (12 kvitnia) 1865). Ch. 25, 97 (in Ukrainian).
7. Vistnyk. (2 (14) kvitnia 1865). Ch. 28, 111 (in Ukrainian).
8. Tam samo (in Ukrainian).
9. Romaniuk, M. M., & Halushko, M. V. (2001). Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr. : istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia : u 3 t. T. 1 (1848–1900 rr.). Lviv : Svit, 183–196 (in Ukrainian).
10. Vistnyk. (24 bereznia (5 kvitnia) 1865). Ch. 23, 89 (in Ukrainian).
11. Romaniuk, M. M., & Halushko, M. V. (2001). Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr. : istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia : u 3 t. T. 1 (1848–1900 rr.). Lviv : Svit, 245–248 (in Ukrainian).
12. Vistnyk. (23 sichnia (4 liutoho) 1865). Ch. 6, 21 (in Ukrainian).
13. B p. B z. Iz Videnskoho predmistia: Vistnyk. (31 bereznia (12 kvitnia) 1865). Ch. 25, 98 (in Ukrainian).

doi: 10.32403/0554-4866-2020-2-80-219-225

REPRESENTATIVE TRENDS IN THE UKRAINIAN MEDIA SPACE IN THE MIDDLE OF THE SIXTH CENTURY

M. M. Kulynych, O. P. Mykhaylovysh, I. I. Kapral

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
kumyr@ukr.net*

Over time, newspapers still retain their main value – not reliable information about their time, their era. They have been and continue to be referred by scientists, researchers of socio-political, cultural life of the period. Especially this refers to the middle of the XIXth century, when there was a newspapers shortage and the Ukrainian press only appeared and had to develop in difficult conditions, avoiding various oppressions. Nowadays, when press and media industries have made significant progress in the process of studying the history of Ukrainian journalism in all its diversity, it becomes relevant to explore the first manifestations of Galician cooperation, to work in the editorial team and outside of it, to serve the hostile word, humor, constant information competitions and rivalry between the periodicals in the mid-nineteenth century. An important place among the periodicals of that time, occupies a lot of newspapers, but the peculiarities of curiosity and sharp controversy can be traced in the columns of such magazines: “Bulletin for the Ruthenians of the Austrian state”, “Word”, “Purpose”, “Scarecrow”, the application “Golden Diploma”.

Newspaper editorial offices of the mid-nineteenth century, which systematically covered the problems of education, culture, the formation of national consciousness, understanding of their own history, responded to publication of new Russian (Ukrainian) magazines. As evidenced by the facts, a number of periodic editions of this time, a separate editorial of “Visnyk” did not miss any of more or less important printed edition, reviews about their first numbers, accompanying comments with annotations content or reviewing of individual works and articles. Thus, in 1863 a new magazine “Strahopud” was published, the editorial board, which was headed by editor and publisher Yosyp Livchak, started to provide him with a humorous and satirical appearance. By the way, Joseph Livchak (1839-1914) – a publicist and an inventor originally from Peremyshl, got famous for his Muscovite views, was preparing for publication, a number of other publications, except “Scarecrow” namely: the supplement “Golden Diploma” (1863 – 1868), journals “Slavic Library” (1865-66) and “Dawn” (1867-68), in which he defended pan-Slavic ideas. The appearance of new magazines was noticed by Vistnyk’s correspondents who reacted to the response. In general, the editors of the generally accepted content of “Strahopud”, however, noted that “we are spotting too much satire and too little humor.”

That temporary contributors, regular newspaper authors, shared their views on whether what character values the editor of a comedy magazine should be endowed when his work is very difficult and very responsible. “Unfortunately, young editor of

“Strahopud” lacked such qualities”, the correspondents claimed. The very title of the magazine is unsuccessful, because its task is “not to frighten one’s reading, but to entertain readers.” The illustrated appendix to “Strahopud” called the “Golden Diploma” turned out to be very unsuccessful, because it resembles the Polish appeal about the state of Russia, printed in gold letters and also called the “Golden Diploma” with revolutionary demagogues. In this position, the staff at “Strahopud” became “super-progressive-revolutionary”: terrorism and windiness with a controversial portion of cynicism (not worse to speak). The more pronounced the pro-Moscow commitment of the magazine got, the criticism of it got more sensitive. This is the evolution of public opinion we also observe about the “Slovo” magazine. Socio-political and literary newspaper, organ of Muscovites, the newspaper “Slovo” was published in Lviv during 1861-87. First it was published in a language close to the vernacular, and contained works by Ukrainian writers, but soon moved to Muscovite positions, became hostile to the Ukrainian movement, and leaned more towards Russia, and even more, works by Russian writers were published by it.

As for the pro-Moscow agency in Vienna, the correspondent was obviously not rumored aware. In the end, Muscoviteism also took root in the Bulletin’s editorial office. Therefore, the magazine’s editorial staff closely monitored the appearance of new periodicals, in particular, “Scarecrow”, “Word”, “Sunday”, “Purpose”, sometimes arguing about the materials placed in them. Informing about the first issues of periodicals contributed to the expansion of readership audience, involving sub-Austrian Ruthenians (Ukrainians) in understanding their own history, developing a national consciousness and developing a view of one’s future.

Keywords: *editorial, author, newspaper, criticism, review, feedback, promotion, Muscovite.*

Стаття надійшла до редакції 02.10.2020.

Received 02.10.2020.